

Hans Christian Andersen in Russia

Mads Sohl Jessen, Marina Balina, Ben Hellman & Johs. Nørregaard Frandsen (red.)
Odense: University Press of Southern Denmark 2020
480 sider. ISBN 9788740831948

Omtalt av **Brita Lotsberg Bryn** [førsteamanuensis i russisk litteratur ved Institutt for fremmedspråk, Universitetet i Bergen, brita.bryn@uib.no]

Under de verdensomspennende «Black Lives Matter»-aksjonene i sommer ble Københavns berømte skulptur Den lille havfrue igjen utsatt for hærverk. Denne gangen ble den lille fruen – som tidligere er blitt veltet over ende, overhelt maling og frarøvet både hodet og en arm – bare påsatt noen klistremerker, mens sokkelsteinen hennes ble tagget med den pussige påskriften *racist fish*.

I H.C. Andersens verk – om ikke akkurat i eventyret om havfruen – vil man, som i de fleste andre snart 200 år gamle europeiske forfatterskap, saktens kunne finne elementer som i dag kan fortolkes som rasistiske. Men heller enn å utdype det, eller spekulere over bakgrunnen for denne handlingen, kan det være interessant å reflektere over den omfattende oppmerksomheten aksjonen fikk i pressen og sosiale medier verden over.

I *Politiken* kunne vi den 6. juli, bare tre dager etter hendelsen, lese at en emneknagg om hærverket allerede var blitt lest eller delt av 170 millioner brukere på det kinesiske sosiale mediet Weibo. Flere siterte brukere ga her uttrykk for at de oppfattet skjendingen av *Mey ren yu* (den vakre menneskefisken) som en fornærmelse mot Kina og kineserne. Reaksjonen må ses i sammenheng med *Jyllands-Postens* satiriske illustrasjon av det kinesiske flagget i januar, der de fem stjernene var erstattet med koronavirus – en fremstilling kinesiske myndigheter krevde en offentlig beklagelse for. At mange kinesere opplever H.C. Andersens univers som «sitt», sier likevel mye om den solide forankringen dette forfatterskapet har i Kina og følgelig om verdien av et verk som *Hans Christian Andersen in China*, som kom i 2014.

Vi kan nå glede oss over en oppfølger til dette bokverket – en fyldig, engelskspråklig, vitenskapelig antologi om de vidtrekkende ringvirkningene av Andersens eventyr i russisk kultur: *Hans Christian Andersen in Russia*, redigert av Mads Sohl Jessen, Marina Balina, Ben Hellman og Johs. Nørregaard Frandsen.

De fire redaktørene, som har bidradd med fem engasjerende artikler til samlingen, bruker i forordet uttrykk som *creative dialogue* og *never-broken connection* for å forklare hvordan den danske forfatterens eventyr har nedfelt seg i russernes kollektive

minne. De bemerker også (s. 11) at måtene russiske forfattere og kunstnere har kommunisert med Andersens verk på kan forstås i lys av Jurij Lotmans begrep *semiosfære*. Denne modellen for kulturelle mekanismer kan beskrives som et imaginært kulturelt rom der grensene, også mellom såkalt nasjonale kulturer, er flytende. De utallige ytringene som produseres i dette rommet inngår ifølge Lotman i strømmer av tekster som beveger seg i ulike retninger. Når slike tekster møtes, for eksempel gjennom oversettelse og overføring (mellom språk, tegnsystemer, modaliteter osv.) eller i form av intertekstuelle lån (sitater, referanser, allusjoner, forlegg, adaptasjoner) oppstår det også nye betydninger og assosiasjonssfærer.

En ytring som er blitt til innenfor én kultur, kan altså videreutvikles og innkodes i en annen, noen ganger i en utstrekning der man til og med tar avstand fra dens opprinnelige form og opphav. Eksempelet over, der nettbrukere i Kina uttrykker indignasjon over hærverk mot et monument over en skikkelse de i høy grad assosierer med egen kultur, kan stå som en illustrasjon på det. Havfruens danske opprinnelse er sakens kjent, men på samme måte som *Mey ren yu* vil kunne oppleves som en integrert del av kinesisk kultur, vil mange russere oppfatte sin lille havfrue, *Rusalotsjka*, som hjemmehørende i den russiske kultursfæren.

Den russiske betegnelsen på Andersens havfrue er for øvrig en diminutivform av *Rusalka* – en velkjent kvinneskikkelse i slavisk mytologi. Som Helena Goscilo påpeker i sitt stimulerende antologibidrag «The Danish Little Mermaid vs. the Russian *Rusalka*: Screen Choices», har folkloren og eventyrenes havfrueliknende skikkelser en kompleks genealogi, med bånd til den greske sirenen og vannymfer som Undine, Melusine og Lorelei. Goscilo viser oss imidlertid at egenskapene til Andersens lille havfrue ofte har fortrenget *Rusalka*s tradisjonelle trekk når sistnevnte er blitt fremstilt i russisk og sovjetisk film og grafikk.

Samlingen *Hans Christian Andersen in Russia* demonstrerer på forbilledlig vis hvordan den danske forfatterens eventyr, med dype røtter i myter og folkekultur, har utløst nye strømmer av ytringer. Disse har i sin tur gjenoppstått i stadig nye varianter i russisk litteratur, billed- og scenekunst, i musikk og arkitektur, populærkulturen og mediene.

Antologien har en oversiktlig struktur, der et instruktivt forord etterfølges av tre overgripende deler. I første del tar to av redaktørene oss med inn i H.C. Andersens samtid. De gir oss spennende innblikk i en «eventyrenes tid» og et Russland sett med forfatterens «vestlige øyne». I del II, som er inndelt i underkapittel A, B og C, plasseres eventyrforfatteren i en russisk kulturell kontekst. Inna Sergienko har bidradd med to informative artikler, den ene om mottakelsen av Andersens verk i det før-revolusjonære russiske imperiet, den andre om resepsjonen i Sovjetunionen og det postsovjetiske Russland.

Etter Ben Hellmans inspirerende utforskning, i del II A, av paralleller mellom Andersens, Dostojevskijs, Tolstojs og den mer ukjente zoologen og barnebokforfatteren Nikolaj Vagners verk, følger underkapittel B om hvordan Andersens eventyr har påvirket noen av Sølvalder-dikternes arbeider. Hva som griper en mest beror jo ofte

på egne faglige interesser, og for denne leseren hører Oleg Lekmanov, Karin Grell og Peter Alberg Jensens artikler om Andersens innflytelse på verk av akmeistene, Tsvetajeva og Pasternak til antologiens høydepunkter. Kapittel II C om transformasjonen av motiver og tema fra Andersens forfatterskap i sovjetisk klassisk musikk, teater, tøværlitteratur og estetikk, av henholdsvis Vladimir Orlov, Boris Wolfson, Marina Balina og Ilya Kukuljin, byr også på fascinerende analyser.

I del III, som er rikt illustrert, presenterer Helena Goscilo, Yuri Leving og Andrei Rogatchevski, og i en felles artikkel Elena Gurova, Elena Krasnova og Boris Zharov H.C. Andersens «visuelle arv» gjennom forfriskende studier av russisk film, illustrasjonskunst, grafikk og populærkultur.

En av antologiens store styrker er at det blant bidragsyterne finnes spesialister på både russisk og dansk kultur og samfunn, med forankring i så vel Russland og Norden som USA. Noen av artiklene er opprinnelig skrevet på russisk og oversatt av Avram Brown, et klokt redaksjonelt valg som trolig har gjort det mulig å inkludere et så mangfoldig spekter av forskere og perspektiver i antologien.